

להתיר בתוך השבעה ע"י שילבשם אדם אחר חצי יום]. ויש אומרים שהוא הדין אם מניח בגדים על גבי קרקע או מקלקל קצת הקיפולים, מותר (עפ"י כרם שלמה שם). וכתב בערוך השלחן (שם) שבכתונת אין נוהגים ליתנה לאדם אחר שילבשנה תחילה מפני שהרבה אנשים קצים בזה, ועוד יש לומר שאף הריב"א אינו אוסר כל שלשים אלא בשאר בגדים אבל כתונת שהחלפתה אינה לשם תענוג אלא מפני הזיעה, אין איסור.

ולגהץ [לאחר השבעה] כדי להניח לאחר שלשים – פסק השלחן-ערוך (שפ"ט, ז) שאין איסור (והוא הדין לענין כביסה. ע' מנחת שלמה ח"א צא, כו).

והלכה כרבא, שאין איסור ללבוש בגד מגוהץ [לאחר השבעה] אלא בחדש ובלבן (ר"ח, תוס'). וכן הוא בשלחן ערוך יו"ד שפ"ה. והביא (שם ח) הדעה האומרת שאין לנו עתה 'גיהוץ'.

ב. היו בגדיו מלוכלכים מחמת זיעה או דבר אחר, מותר להחליפם או לכבסם במים להעביר הלכלוך, שלא אסרו אלא כשמחליף לתענוג. ויש מי שכתב שיתנם מקודם לאדם אחר ללבשם (עפ"י פוסקים, מובא בפני ברוך יח, ד).

דפים כג – כד

מ. א. האם אבילות נוהגת בשבת?

ב. כיצד נוהג האונן באכילתו, בחול ובשבת?

א. נחלקו בדבר בני יהודה ובני גליל, אם יש אבילות בשבת אם לאו. ורצו לתלות זאת במחלוקת תנאים באנינות בשבת, ודחו. ונחלקו בדבר שמואל ורבי יוחנן; שמואל אמר אין אבילות בשבת, ורבי יוחנן אמר יש אבילות בשבת – ודוקא בדברים שבצנעה, כגון תשמיש המטה.

נעילת הסנדל – רשות, שאין ניכר שהוא אבל כשהולך ללא סנדל. וכן רחיצת ידיים ורגלים בחמים.

בה"ג פסק רבי יוחנן לאסור דבר שבצנעה. וכתבו התוס' להסתפק שמא נעילת הסנדל וכד' בצנעה תהא אסורה. וכן נקט בתורא"ש. ולענין רחיצה הביאו התוס' שמצוה לרחוץ לכבוד שבת. ונראה שלא אמרו אלא לשמואל, אבל לרבי יוחנן שדברים שבצנעה נוהג, אסור לרחוץ בשבת. וכ"כ הפוסקים.

דבר הניכר לכל – אסור, ולכן חייב האבל להחזיר הקרע לאחוריו שלא יראה, ואם בא להחליף בגדיו – מחליף ואינו קורע (וצריך להחליף משום כבוד שבת. ואם אין לו – יחזיר הקרע לאחוריו. פוסקים). וכן זוקף את המטה.

ולענין פריעת הראש (= הסרת עטיפתו) – לדברי שמואל שאמר עטיפת האבל כעטיפת הישמעאלים, היא עטיפה המכסה את פניו עד למטה מפיו, כיון שאין עטיפה זו נוהגת אלא באבל לפיכך ניכרת אבולתו בעטיפה וחייב לפרוע ראשו. אבל רב סובר שפריעת הראש רשות כי לדבריו עיטוף האבל אינו כעטיפת הישמעאלים בדוקא, ולכך אינו ניכר בעיטופו שהוא אבל.

וכשיש מנעלים ברגליו, אמר רבי יוחנן: מנעליו מוכיחים עליו שאינו אבל, ואינו צריך לגלות.

שמן דוקא כשיש מנעלים מרגליו ניכר הדבר, אבל לא בשאר דברים (עפ"י תוס').

רב יוסף כשהיה אבל, הלך בביתו בשבת כשסודר פרוס על ראשו, משום אבילות, וכששאלו אב"י על כך אמר, כך אמר רבי יוחנן: דברים שבצנעה נוהג [ואב"י סבר שאין לחלק בפריעת הראש בין בביתו או מחוץ לביתו].

ב. מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר – אוכל בבית חברו. אין לו בית חברו – עושה לו מחיצה עשרה טפחים (לחוץ בינו ובין המת). אין לו דבר לעשות מחיצה – מחזיר פניו ואוכל. ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין (שלא יימשך ויסיח דעתו ממתו), ואין מברך ואין מזמן ואין מברכים עליו ואין מזמנים עליו [ופטור מכל מצוות (עשה) האמורות בתורה].

א. מרש"י בברכות משמע שאינו צריך לברך אך אם רוצה רשאי. אבל התוס' ועוד ראשונים כתבו עפ"י הירושלמי שאסור לו לברך. עוד אמרו שם שאין עונים אחריו 'אמן', וכן הוא אינו עונה על ברכת אחרים.

ולענין זימון כתבו פוסקים שאפילו לפרש"י אינו מצטרף מאחר ואינו בר חיוב (עפ"י שו"ע הגר"ז קצט"ה, ומובא במשנ"ב סק"ט). ויש סוברים שמצטרף (עפ"י כף החיים שם סק"ג. וע' בריטב"א ובשר"ר פירושים נוספים על 'אין מברכין עליו').

ב. האונן צריך ליטול ידיו לפת, אך אינו מברך על הנטילה – שהרי הוא אסור בכל האיסורים שבתורה, בין איסורים דאורייתא בין מדרבנן (ברכ"י; משנ"ב עא סק"ד. וע"ע זכר יצחק ז, א). ואפשר שמותר לו לאכול בכלי שאינו טבול, שאין זה בגדר 'איסור' אלא 'מצוה' להטביל, ודומה הדבר לאכילה בלא ברכה (עפ"י מנחת שלמה ח"ב סו, יד).

ג. אם לאחר הקבורה לא עבר זמן עיכול המזון שבמעיו – חייב בברכת המזון. וכן לענין ברכת 'אשר יצר' (עפ"י באה"ל עא, מדה"ח. ויש להעיר מדברי האמרי-בינה (או"ח טו) שקטן שאכל והגדיל – פטור מברכה (מהתורה). וכיו"ב כתב בחו"א (כה, ה) שגוי שאכל והתגייר פטור מלברך טרם נתעכל המזון שבמעיו. ואולם כבר חילק הגרעק"א בין הנידונים, כי כאן האדם בר חיוב, אלא שכל עוד הוא עסוק במצוה הוא פטור, לכן כשנסתלקה מצוותו הרי הוא עומד בחיובו, משא"כ בקטן (גרי).

ד. אף על פי שמצד הדין, מותר האונן בבשר מליח וביין מגתו, נוהגים איסור בדבר. וכן בערב תשעה באב (תוס'. וע' נודע ביהודה תנינא יו"ד ריב; מאור ישראל).

בשבת מיסב ואוכל, ואוכל בשר ושותה יין (אם ירצה. תר"י) ומברך ומזמן, ומברכים ומזמנים עליו [וחייב בכל מצוות האמורות בתורה].

לענין מצות עונה, לרשב"ג חייב בה ולתנא קמא לא (רבי יוחנן).

א. הרי"ף פרש שלפי תנא קמא אסור משום קלות ראש, ולרשב"ג מותר למצות עונה ותו לא. והלכה כתנא קמא. וכן פסק בה"ג. וכן נקטו האחרונים. ואילו רבנו יונה פסק כרשב"ג כי הלכה כדברי המיקל באבל. ור"י בן מגאש פרש שלת"ק רשות ולרשב"ג חובה.

ב. לדברי התוס', לדעת הירושלמי נחלקו תנאים בעיקר הדבר, האם בשבת חייב האונן בכל המצוות אם לאו. ועכ"פ באופן שטרוד להחשיך לו על התחום להביא לו ארון ותכריכים וכדומה [או ביום טוב כשקוברים אותו ע"י עממין, וטרוד בטיפולו] – חלים בו דיני אנינות. וכן נקטו כמה ראשונים. וכן הכרעת האחרונים.

עוד הוכיחו הפוסקים מהירושלמי שבחול-המועד חלים דיני אנינות, שלא כבשבת ויו"ט.

ג. יש אומרים שבשבת שאינו עוסק בקבורה, וכן בחול לשאר אנשים שאין מוטל עליהם להתעסק בצרכי המת – מותר להם לאכול בפניו (עפ"י ט"ז יו"ד שמא סק"א ופתחי תשובה שם בדעתו). ויש אוסרים אף בשבת ואף למי שאינו קרובו (עב"ח וש"ך ופ"ת. וכ"כ בחו"א (טו, ו) שגם בשבת נראה שלא יאכל בבית המת אלא בבית אחר. ויש לעיין אם מותר לעשות מחיצה, שהרי גם כשאין לו מחיצה יכול להחזיר פניו ולאכול, או שמא מ"מ נחשבת מחיצה המתרת).

ד. במוצאי שבת – אוכל ללא הבדלה. ונחלקו ראשונים האם למחרת צריך להבדיל אם לאו (ערא"ש). והכרעת הפוסקים שחייב להבדיל אחר קבורת המת, וגם לאחר יום או יומים.

יש אומרים שבשאר דיני אבילות אין האונן חייב, כגון כפיית המטה ועיטוף. ודנו לענין תגלחת ותכבוסת אם האונן מותר. ומדעת הרמב"ם (ריש הלכות אבל) נראה שמותר. ואילו דעת הרמב"ן שהאונן חייב בדיני אבילות מלבד בחליצת מנעלים וכד' מפני שצריך להתעסק עם המת. ויש מחלקים בין מצוות האבילות, שהאונן פטור מהן, לאיסורים של האבל, שאף האונן בכלל (עפ"י תפארת למושה, מובא בחדושי רעק"א).

עוד בדיני האונן במצוות – נתבאר בברכות יז-יה.

דף כד

מא. א. מה דינה של קריעה שלא בשעת חימום?

ב. אם בא האבל להחליף בגדיו שקרעם, מהו עושה?

א-ב. אמר שמואל: כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע. ולכן אם מחליף בגדיו לאחר שכבר קרע, אינו קורעם. אבל באביו ואמו קורע משום כבודם ואעפ"י שאינה שעת חימום. ונחלקו אבי רב אושעיא ובר קפרא האם קרע זה שנוהג בבגדים שמחליף, מתאחה או אינו מתאחה.

א. כתבו התוס': נראה שבכל שעה שיוכל להתחמם על מתו, אפילו לזמן מרובה אחר מיתתו, נקרא 'שעת חימום', וכמו שאמרו בגמרא שהחכמים היו קוראים כמה וכמה פעמים על חבריהם משום שבכל שעה היו נזכרים בשמועתם וכשעת חימום הוא.

ב. כשמחליף בגדיו, צריך שילבש בגד שאינו מכובס ומגוהץ (תוס' ושאר פוסקים). והביאו מרש"י שמותר אף במכובס). וכתבו התוס' שהמנהג הוא שאדם אחר לובש תחילה יום או חצי יום ושוב אין זה נחשב מכובס.

ג. יש אומרים שאין להחליף הבגדים שלא במקום הצורך (עפ"י מאירי; חקקי לב יו"ד נא).

ד. יש שכתבו שהמרבה בבגדים מחמת הקור אין צריך לקרעם, ולא אמרו אלא במחליף (מובא בארחות חיים הל' אבל ו. ומובן בזה מש"כ בגשר החיים (ד, יד) שמפני שיש ספקות בהגדרת 'מעיל עליון' שאינו קרע, עדיף שלא ילבש באותה שעה המעיל העליון כדי לצאת מהספק. ותמהו עליו הלא כשילבש אח"כ יא מחויב לקרוע באו"א. ולפי האמור נחא, שנקט בפשיטת שאין זה בכלל 'מחליף').

בדין עטיפת האבל – ע' לעיל יד-טו.

מב. א. מה דינם של עצרת ושל ראש השנה ויום הכפורים לענין מנין ימי אבילות והפסקתם?

ב. נקבר יום אחד לפני חג הסוכות – מתי מסתיימים דיני השלשים?

ג. תינוק שמת – מאיזה גיל עומדים עליו בשורה ואומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים?

א. רבי אליעזר אומר: משחרב בית המקדש – עצרת כשבת (לפי שאין לה עתה תשלומין שבעה הלכך אינה כשאר רגלים. וכל שכן ראש השנה ויום הכפורים. תוס') ואינה מפסקת אבילות. רבן גמליאל אומר: ראש

השנה ויום הכפורים כרגלים (וכל שכן עצרת). וחכמים אומרים: עצרת כרגלים, ראש השנה ויוהכ"פ כשבת. אמר רב גידל אמר רב מנשיא אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל (וכן סוברים רב פפא ורבינא. אבל יש אמוראים שאינם נוקטים כרבן גמליאל. עתד"ה דרבי).

לרבן גמליאל שראש השנה כרגלים, כשם שהוא מפסיק אבלות שבעה כך הוא עולה בעצמו למנין שבעה מתוך השלשים. כן דרש רב פפא: יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה – הרי כאן ארבעה עשר.

א. נראה שהוא הדין לענין יום הכפורים (עפ"י ראשונים).

ב. מחלוקת התנאים שייכת הן לענין הפסקה הן לענין מנין הימים כאשר נקבר ביום טוב [ע"י נכרים] או שנקבר מאתמול ולא הספיקו לישב; לדברי האומר כרגלים – אינו עולה למנין שבעה, ולמ"ד כשבת – עולה (תוס').

ג. התוס' סוברים שמי שמת לו מת ערב ראש השנה, כיון שלא ישב שבעה בפועל, אין יום הכפורים מבטל גזרת שלשים, אלא ערב ראש השנה וראש השנה נחשבים כ"ד, ושבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ – הרי כ"א ויוהכ"פ כרגל – הרי כ"ח, וצריך עוד שני ימים להשלמת שלשים. וכן כתבו בה"ג וראב"ד. ואולם בטוש"ע (או"ח תקמח, ד; יו"ד שצט, ט) נפסק שמגלה בערב יום הכפורים.

ב. יום אחד לפני החג, וחג, ושמיני שלו – הרי כאן עשרים ואחד (רבינא).

אם לא נהג אבילות קודם החג, אין נחשב שמיני עצרת אלא יום אחד למנין שלשים (תוס' ועוד).

ג. תינוק שמת בתוך שלשים ללידתו יוצא בחיק (ולא בארון) ונקבר באשה אחת ושני אנשים (ולא להפך, משום איסור יחוד. ואין צריך עשרה בני אדם לקבורתו. ראשונים עפ"י קדושין פ:). אבא שאול אומר: אף באיש אחד ושתי נשים. אין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים.

יום שלשים כיום שלפניו (תוס' ורא"ש עפ"י בכורות מט).

אפילו כלו לו חדשיו שיצא מכלל נפל ומתאבלים עליו, אין מחמירים עליו כל כך לצערו תוס';

יו"ד שנג, ד).

בן שלשים – יוצא בדלוסקמא (= ארון, ארגז). רבי יהודה אומר: לא דלוסקמא הניטלת בכתף אלא באגפים (- בשני בני אדם, דרך כבוד. רש"י). ועומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. בן י"ב חדש – יוצא במטה. רבי עקיבא אומר: הוא בן שנה ואבריו כבן שתים, הוא בן שתים ואבריו כבן שנה – יוצא במטה.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: היוצא במטה – רבים מצהיבים (= מרגישים ומצערים. ויש גורסים: מצווחים) עליו. אינו יוצא במטה – אין רבים מצהיבים עליו.

רבי אלעזר בן עזריה אומר: ניכר לרבים (רש"י: שהיו מכירים כבר, שהיה רגיל לצאת מן הבית. ריטב"א: שרגיל לבוא לבית הכנסת) – רבים מתעסקים עמו. אינו ניכר לרבים – אין רבים מתעסקים עמו.

ומה הן בהספד – נחלקו תנאים בשם רבי ישמעאל: לרבי מאיר, עניים (שהעני מצטער על בנו יותר מעשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת. רש"י) בני שלש, עשירים בני חמש. לרבי יהודה, עניים בני חמש עשירים בני שש. וכן פסק רב גידל בר מנשיא בשם רב. בני זקנים כבני עניים.